

ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਵਿਰਸਾ

■ ਨਾਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ
 ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ
 ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਿਨ
 ਦਾ ਕੁਝ ਭਾਗ ਇਕੱਲਿਆਂ
 ਗੁਜ਼ਾਰੇ। ਇਕੱਲਿਆਂ
 ਸੈਰ ਕਰੋ। ਦਰੱਖਤ
 ਬੱਲੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਬੈਠੋ।

■ ਨਾਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਪਰ

ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ
ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਿਨ
ਦਾ ਕੁਝ ਭਾਗ ਇਕੱਲਿਆਂ
ਗੁਜ਼ਾਰੋ। ਇਕੱਲਿਆਂ
ਸੈਰ ਕਰੋ। ਦਰੱਖਤ
ਬੱਲੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਬੈਠੋ।

ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਨਹੀਂ
ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ
ਅਰਦਾਸਾਂ ਗਲਤ ਅਤੇ ਨਾਵਾਜ਼ਬ ਸਨ। ਤਿੰਨ ਧੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ
ਮਾਂ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦਰਾਣੀ ਦੇ ਵੀ ਲੜਕੀ ਹੋਵੇ,

ਲੜਕਾ ਹਈਐ
ਨਹੀਂ ਚੱਕ ਸਕਦਾ | ਜਦੋਂ ਅਵਚੇਤਨ ਕਿ ਉ

ਮਾਵਚੇਤਨ ਦੀ ਸੁਕਤੀ

ਚੇਤਨ ਮਾਵਚੇਤਨ

ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਅਵਚੇਤਨ ਜਾਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਰਮੂਲੇ ਅਤੇ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂ ਸੁੱਝਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਬਾਣੂ ਉਤਰਦੀ ਹੈ, ਰਿਸ਼ੀ ਵੇਦ ਰਸਦੇ ਹਰ ਕਵੀ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਕਦੇ ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਭੁੱਲੀ ਚੀਜ਼ ਅਚਾਨਕ ਯਾਦ ਆਈ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਿ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਆਪਾਮੁਹੱਹ ਸ਼ਿਕਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਮਨ ਨੇ ਹਾਮੀ ਭਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲੇਗੀ ਅੰਦਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਹੋਵੇਗੀ ਫੌਜ਼ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਵਚੇਤਨ ਦੀਆਂ ਕਰਮਾਤਾਂ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੱਬ ਅਵਚੇਤਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਵਚੇਤਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਤੋਗੇ ਤਾਂ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗੀ, ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਖਿੰਡੇਗਾ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਸੌਖਿਆਲੀ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਥ ਮੜ ਮੜ ਅਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ।

ਜਦੋਂ ਮੁਖ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਕਿ ਲੋਹਾ, ਖੰਬ ਨੂੰ ਵੀ

ਨਾਚ ਨਿੱਤਕੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿ
ਨੂੰ ਅਵਚੇਤਨ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਰਾ
ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੁਰਤੀਕਾਰ ਆਪ
ਅਵਚੇਤਨ ਨਾਲ ਪੱਥਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮੂਰ
ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਾਪੈ ਪੱਥਰ ਲ
ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੂਰਤੀ ਸਾਕਾਰ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ
ਜਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਅਵਚੇਤਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ
ਉਪਜਦੀ ਹੈ? ਅਵਚੇਤਨ ਨੂੰ ਹਰ ਕੌਂ
ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਿਨ ਦਾ ਕੁਝ ਭਾਵ
ਇਕੱਲਿਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰੇ। ਇਕੱਲਿਆਂ ਨੂੰ
ਕਰੋ। ਦਰੱਖਤ ਥੱਲੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਥੈਵੇ
ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਨਿਤਨੇਮ ਬਣਾ
ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਡਾ ਨਿਤਨੇਮ ਹੋਵੇ
ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਸ਼ਲ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਆਪਣ
ਕੰਮ ਮੁਕਤ ਮਨ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ
ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਸਮਝਣ, ਸੋਚਣ ਅਤੇ
ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚਿੰਤਕਾਂ, ਕਵੀਆਂ
ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਖੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਉਹ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ
ਜਾਗਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ
ਮਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ
ਸਿਆਣਪ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ
ਹੀ ਪ੍ਰਵਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ,
ਸੀਆਣਪਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਸਾਡੇ
ਅਵਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
ਅਵਚੇਤਨ ਦਿੱਤਦਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਕਾਰਨ
ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਸਮਝਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ-
ਸਮਝਾਉਣਾ ਸੌਖਾਨੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਆਪਣਾ
ਅਵਚੇਤਨ ਨਾ ਵਰਤਣ ਦੀ ਸਾਡੀ
ਆਦਤ ਇਨੀ ਪੱਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ
ਬਹੁਤ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਨਕਰ ਹੋ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਵਚੇਤਨ ਦੀ ਜਿਹੜੀ
ਸ਼ਕਤੀ ਜਗਾਉਗੇ, ਉਹ ਜਾਗੇਗੀ। ਸੀ, ਲੱਤ ਟੁੱਟ ਗਈ, ਸਕੂਲ ਜਾਣ

ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ ਤੋੜ ਲਈ। ਉਸ ਨੂੰ
ਘਰ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ
ਕਮਰੇ ਦੀ ਬਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੀ
ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ
ਗੁਸ਼ੀ-ਭੁਸੀ ਲੰਘਦਿਆਂ ਵੇਖਦਾ ਸੀ।
ਹੋ ਜਿਹੜਾ ਸਕੂਲ, ਜਿਹੜੀ ਪੜ੍ਹਾਈ
ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੰਗਦੀ, ਚੰਗੀ ਲੰਗਣ
ਲੱਗ ਪਈ, ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਂਘ
ਜਾਗੀ, ਸਕੂਲ ਪੜੀ ਵਿਰੋਧ ਮੁੱਕ
ਗਿਆ, ਉਹ ਜਲਦੀ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ।
ਉਹ ਚੇਤਨ ਨਾਲ ਜਿੱਦ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ
ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਵਚੇਤਨ ਨੇ
ਜੇਰ ਜਿੱਦ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ, ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ
ਕੇ। ਦਰਿਆ ਵਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।
ਅਵਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ
ਤੇ ਹੱਲ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਟਨਾ ਇੱਕ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ
ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ। ਵਖਰੇਵੇਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ
ਅਵਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਪਏ ਹਨ। ਇਸਤਰੀ
ਹੈ। ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦੀ ਹੈ, ਪੁਰਸ਼ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ।
ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਸੋਚ
ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ
ਨਾਬਹਾਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ
ਅਵਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਬੀਜਿਆ ਗਿਆ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੀਗਰਾਅ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹੋਰੇ
ਹਾਲਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਦਾ
ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਹ ਲੈਣ, ਭੋਜਨ
ਹਜਮ ਕਰਨ, ਮੁਠਨ ਦਾ ਦੌਰਾ ਸਹੀ
ਬਣਾਈ ਰਖਣ ਆਦਿ ਕਾਰਜ ਸਾਡਾ
ਤੀਵਰ ਅਵਚੇਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਾਂ
ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਕੋਈ ਦਖਲ
ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਵਚੇਤਨ ਸਾਡੀ ਸੋਚ-
ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਚੰਗੀ-ਮਾੜੀ ਨਹੀਂ
ਦੱਸਦਾ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਦੇ ਸੁਭਾਅ
ਤੋਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੱਲ ਦਸਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ

ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਅਵਚੇਤਨ
ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰਕ ਉਸਾਰ ਦੇਵੇਗਾ
ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਧਰੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤੇ
ਅਵਚੇਤਨ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਦਲੀਗੇ
ਉਪਜਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਸੋਚਨ ਦਾ ਕਾਰ
ਮਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਸਮੱਸਿਆ ਆ
ਸੁਲਾਖਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਅਵਚੇਤਨ
ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਉੱਤੇ
ਪਹਾੜ, ਇਮਾਰਤ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿ
ਤਾਜ ਮਹੱਲ ਜਾਂ ਨਿਆਗਰਾ ਫਾਲ
ਵੇਖੋਗੇ, ਅਵਚੇਤਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ
ਹੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਾਂਭ ਲਏਗਾ ਅਤੇ ਲੋ
ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਗਟਾਏਗਾ। ਅਵਚੇਤਨ
ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾ
ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਆਤਮਾ
ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਹਿਸ ਨਾਲ
ਕਰਦਾ, ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜਦਾ
ਇਹ ਜੀਵਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ
ਸਾਡੇ ਸੀਗਰ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ
ਨਿਰਵਿਘਨ ਚਲਾਉਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ
ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਢੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਮਝ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੀਂਦਰ ਨਾਲ ਬਕਾਵ
ਦੁਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸੋਂ
ਹੋਏ ਹੋਂ ਤਾਂ ਦਿਲ ਧੜਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ
ਹੈ, ਫੇਫੜੀ ਨਿਰਤਰ ਕਾਰਜ ਕਰ
ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਿਹਦਾ ਭੋਜਨ ਹਜ਼
ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦਿਮਾਗ
ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਨਹੁੰ ਅ
ਵਾਲ ਵਧਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਖ
ਨੱਕ, ਕੰਨ ਆਦਿ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਹਨ। ਸੌਣ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਸੁੱਤੀਆਂ
ਹੋਈਆਂ ਗੰਬਿਆਂ ਜਾਗ ਕੇ ਰਿਸਾਵ
ਲੱਗ ਪੈਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਰਾਤ ਦੇ ਹੋਰ
ਵਿੱਚ ਲੇਟਿਆਂ ਹੀ ਰਿਸਦੀਆਂ ਹਨ
ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਆਰਾਮ ਮਹਿਸੂ
ਕਰਦੇਹਾਂ। ਨੀਂਦਰ ਦੌਰਾਨ ਅਵਚੇਤਨ
ਚੇਤਨ ਮਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ

ਜਦੋਕਿ ਜਾਗਦਿਆਂ ਇਹ ਚੇਤਨ ਮਨ ਅਤੇ ਅਵਚੇਤਨ ਦੀ ਕਾਰਜਸ਼ੈਲੀ ਨਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਕਾਰਨ ਉਪਜਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੇ ਅਵਚੇਤਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਸ਼ੈਲ ਵਿਆਹ ਖੋਣ-ਲੁਟਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਪਨੇ ਸਾਡੀ ਬਕਾਵਟ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੁਰਬਾਨੀ ਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਜਿਹੇ ਰੂਹਾਨੀ ਲੱਛਣਾਂ ਹਨ। ਆਸ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦਿਲ ਪਿਆਰ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਨਫਰਤ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਵਚੇਤਨ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਭਰਮਾਂ ਅਤੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਸਰੋਤ ਸਮੱਸਿਆ ਕਿਵੇਂ ਹੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਹਉਮੈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਛਾਇਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਰਨ ਲਈ ਧਰਮ, ਸਮਾਜ,

ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਧਰੰਗ ਅਧਿਆਪਕ, ਪੁਲੀਸ, ਅਦਾਲਤਾਂ, ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ, ਹਸਪਤਾਲ ਆਦਿ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਦਿਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਟੈਲੀਫੋਨ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਡਰਾ ਕੇ ਨਿਤਾਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੈ, ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭੋਜਨ ਖਾ ਨਿਤਾਣਾਪਣ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਆਸਾਵੇਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਮਝੌਤੇ, ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਟੈਲੀਫੋਨ ਆਪ ਉੱਠ ਕੇ ਸੁਣਨਾ ਹੈ, ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਗੈਰਵਾਜ਼ਬ ਵਿਹਾਰ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਆਪ ਪਾਉਣੇ ਹਨ, ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਤੰਦਰਸਤ ਲੋੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਸਮਝਣਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੰਦਰਸਤ ਹੋ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਗਿਆ। ਮਾਨਸਿਕ ਕਾਵਾਵਟ ਕੁਝ ਕਰਨ ਜਗਾਉਣ।

ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਤਕਾਵਟ ਦੁਟੀ ਤੋਂ ਤਾਬੀ ਪਾਚਰੀਆਂ ਪੰਜਕਾਂ

ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਭ ਕਿਸੀ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਈਆਂ ਕੋਲ ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਇੱਕ ਸ਼੍ਰੁਲ ਵਿੱਚ ਲਾਤੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਨੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ। ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਪਿਤਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪਾਦਰੀ ਜਾਂ ਭਾਈ, ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਅੱਖੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨੀ।” ਅੰਗਰੇਂ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਗਾਉਂਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਫਿਰ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਨ। ਇੱਕ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਖੇਤ ਚੱਲਿਆ ਕਰ।” ਉਹ ਖੇਤ ਜਾਣ ਗੁਆਚ ਗਈ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਭਾਈ ਲੱਗਿਆ। ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਲੱਬ-ਪੱਥਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਿਆ ਕਰੋ। ਕੇ ਮੁੜਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਦੌਰਾਨ ਗਾਉਣ ਬਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਲਾਤੀਨੀ ਲੱਗ ਪਈ। ਫਿਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਅੱਖੀ ਕਿਵੇਂ ਹੈ। ਸੋ ਸੌਖੀ ਹੋ ਗਈ। ਸੌਖੀ ਪਈ। ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਨਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅੱਖੀ ਲੱਗਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਕਮਜ਼ੂਰ ਹੋ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਗਿਆ। ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਓਮ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅੱਖੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਉਹ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਘੰਟਿਆਂਬੱਧੀ ਓਮ ਜਪਣ ਲੱਗ ਉਵੇਂ ਹਨ ਕਿ ਅੱਖ ਲੱਗਣ। ਅਚਾਨਕ ਪਿਆ। ਬਕਾਵਟ ਨਾਲ ਭੁੱਖ ਲੱਗਣ ਅਵਚੇਤਨ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਪੁੱਛੀ ਖੋਲ੍ਹ ਪਈ ਅਤੇ ਨੀਂਦਰ ਵੀ ਆਉਣ ਲੱਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਵਿਸ਼ਾ ਪਈ। ਨੀਂਦਰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਅੱਖ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ, ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨੀਂਦਰ ਦੌਰਾਨ ਬਾਹਰ ਲੇ ਝਾੜਿਆਂ ਅਤੇ ਤਵੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਖਲ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਮਰੀਜ਼ ਅਵਚੇਤਨ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉਚਾਰੋ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨੂੰ ਅਵਚੇਤਨ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ। ਨੀਂਦਰ ਦੌਰਾਨ ਸਾਡਾ ਅਵਚੇਤਨ, ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਠੀਕ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਚੇਤਨ ਮਨ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਨਹਾਉਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਸਥਾਨ ‘ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰੋਡੀਓ ‘ਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਇੱਕ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਮੀਲ ਨਾਲ ਠੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਬਿਮਾਰ ਦੂਰ ਦੁੱਗਣੀ ਤਨਖਾਹ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੈ, ਮਿਲੀ। ਉਹ ਜਾਣ, ਨਾ ਜਾਣ ਦੀ ਹੁਣ ਠੀਕ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੁਰਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਸੋਚਦਾ ਸੌਨਿਗਸਤਾ, ਅਸ਼ੁਟੂਸ਼ੀ ਆਦਿ ਚੇਤਨ ਗਿਆ। ਸਵੇਰੇ ਮਨ ਨੇ ਨਾ ਜਾਣ ਦਾ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਅਪੂਰਨ ਇੰਛਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਾੜੇ, ਈਰਖਾ, ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਅਤੇ ਨਿੰਦਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਹੀਨੇ ਮਹੀਨੇ ਉਹ ਰੋਡੀਓ ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਖਮੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਦਲੇ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਇਸਤਰੀ ਭਾਵਨਾ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜਖਮਾਂ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ। ਚਮੜੀ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਮਿਹੜੇ ਦੀਆਂ ਬੁਹੂਤੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਸਵੇਰੇ ਨੂੰ ਪਤੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚਲੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਕਾਰਨ ਉਪਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਨਾਡਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਵਿੱਚ ਲੁਹੂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇਜ਼ਾਬ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਮਨ ਧਿਘਲ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਸਾੜੇਗਾ। ਤਲਾਕ ਅਵਚੇਤਨ ਨੇ ਸੋਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਮਰਗੋਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਤਲਾਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਆਇਆ। ਉਥਾਂਵਾਂ ਹੋਇਆ ਮਨ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਵਿਆਹ ਹੀ ਗਲਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਮੁੜ ਲੀਹ 'ਤੇ ਪੈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤਲਾਕ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਸਹੀ ਗਿਆ। ਬਾਹਰ ਲੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਸਮਾਂ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲਈ ਅੰਦਰਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਪ੍ਰਸਾਨੀਆਂ ਤੇਜ਼-ਵਿਛੋੜੇ ਆਦਿ ਮਨ ਪਵੇਗਾ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਸਭ ਜਾਣਨ ਲਈ ਕਾਹਲੀ
ਨਾਂ।
“ਬਸ ਮੰਮੀ ਜੀ! ਗੁਲੂਕੋਜ਼
ਕੱਗ ਗਿਆ। ਪੰਟੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ।
ਹੇਰ ਇਲਾਰ ਤੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਸੀਂ
ਵੱਡਾਂਡੇ ਚੱਥੈਂ ਰਹੇ। ਅਖੀਰ ਉਹ
ਕੰਦਾ ਹੋਸ਼ ਚੰਗ ਆ ਗਿਆ, ਪੁਲੀਸ
ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੜਕ
ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਰੋੜਾ ਪਿਆ ਸੀ,
ਜਿਸ ਤੋਂ ਬੁੜ੍ਹਕ ਕੇ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ
ਦਰ ਝਾਂਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਪਿਆ ਤੇ

ਉੱਹ ਡਿੱਗ ਕੇ ਜਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ।”
 “ਸ਼ੁਭਰ ਅੰਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਸੱਚੇ
 ਪਾਤਸ਼ਾਹ” ਮੇਰੇ ਤੜਪਦੇ ਕਾਲਜੇ
 ਨੂੰ ਠੰਢ ਪੈ ਗਈ।
 “ਹੋਰ ਸੁਣੋ! ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ

ਖਰ ਕ ਢੁਸ ਦ ਸਾਹਮਣ ਕਰ
ਦੋਤਾ। ਕਹਿੰਦਾ: ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਤਾਂ
ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਐਕਸੀਫੈਟ ? ”
“ਫੇਰ ? ” ਉਹ ਹੁਣ ਪ੍ਰੋਗੇਸ਼ ਚ
ਜੀ, ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ-ਠਾਕ।
ਕਹਿੰਦਾ, ‘ਨਹੀਂ ਜੀ, ਸੜਕ ਤੇ ਤਾਂ
ਉਦੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਮੁੰਡਾ
ਵੀ ਨਹੀਂ,’ ਤਾਂ ਕਿਉ ਮੇਰੀ ਬੰਦ-
ਪੰਡੀ ਦੇਂਦੀ ? ” “ਭੱਤਾ ਭੱਤਾ

ਲਾਸਾ ਹਈ । “ਲਖ ਲਖ ਝੁਕਰ
ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਤੇ ਤੂੰ ਉਵੇਂ ਹੀ
ਖੁੱਖਣ-ਭਾਣਾ !” ਨਾ ਜੀ, ਨਾ !
ਜਦੋਂ ਦਾ ਆਇਆਂ ਮਾਸੀ ਦਬਾਸੈਟ
ਰਾਗੀ ਜਾਂਦੀ ਐ, ਗਲ ਤਾਈਂ ਰਜਾ
ਦੱਤਾ, ”ਰਿਸਮ ਬਿੜਿਖਿਡਾਇਆ ।

“ਹੁਣ ਹਿੜ-ਹਿੜ ਕਰੀ
 ਸਾਂਦਾ ਅੈ। ਜੇ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋ
 ਸਾਂਦਾ ਤਾਂ ਰਗਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ
 ਤੇ ਨਾਲੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ” ਮਾਸੀ ਦਾ
 ਪਿਆਰ ਚਿੰਤਾ ਵਿੱਚ ਡਿੱਕਫ਼ੋਲੇ ਖਾ
 ਰਹਾ ਸੀ। “ਕੋਈ ਨਾ ਪਰਮਿੰਦਰ!
 ਇਹਦੇ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੁੱਤ ਬਚ
 ਵੀ ਤਾਂ ਗਿਆ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਬੇਟਾ
 ਸ਼ਾਬਾਸ਼” “ਵੈਲ ਭਨ ਜਵਾਨ!
 ਕੀਪ ਇਟ ਅੱਪ” ਬਲਦੇਵ ਨੇ
 ਹੌਜੀਆਂ ਵਰਗ ਬੁਲੰਦ ਅੰਦਾਜ਼
 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਤੇ ਸਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇ
 ਫਿਕਰ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਫਕਰ’ ਨੇ ਲੈ ਲਈ।
 ■ ਡਾ. ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੱਧੂ

ਫਿਲਮ ਤੋਂ ਫਖਰ ਤਕ ਦੀ ਯਾਤਰਾ

੬੬ “ਫਿਕਰ ਦੀਏ ਪੰਡੇ ! ਐਵੇਂ ਨਾ ਸਿਰੇ ਦੀਆਂ ਸੋਚ ਲਿਆ ਕਰ। ਰਾਹ 'ਚ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਰੁਕ ਗਿਆ ਹੋਉ, “ਬਲਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਿੰਤਾਵਾਨ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਨਕਾਬ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ। “ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਗਏ ਨੂੰ ਅਠ ਘੰਟੇ ਹੋ ਗਏ, ਹੁਣ ਤਕ ਤਾਂ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।” “ਵਾਹਿਗੁਰੂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ, ਕਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ, “ਪਰ ਬੋਲ ਉਹਦੇ ਵੀ ਭਰੜਾਏ ਹੋਏ ਸਨ।

“ਜਾਹ ਜਾਂਦੀ ਏ! ਕਿਉ ਉਹੀ ਗੱਲ
ਨਾ ਹੋਵੇ,” ਮੇਰੀ ਦੇਖ ਜਿਵੇਂ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਕੇ
ਕਿਰ ਗਈ, ਕੰਨ ਸਾਂ-ਸਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।
“ਫਿਕਰ ਦੀਏ ਪੰਡੇ! ਅੰਵੇਂ ਨਾ ਸਿਰੇ
ਦੀਆਂ ਸੌਰ ਲਿਆ ਕਰ। ਰਹ ਚ ਕਿਸੇ
ਦੇਸਤ ਦੇ ਰੁਕ ਗਿਆ ਹੋਊ, “ਬਲਦੇਵ
ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਿੰਤਾਵਾਨ ਚਿਹ੍ਰੇ ‘ਤੇ
ਨਕਾਬ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ।

“ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਗਏ ਨੂੰ ਅੱਠ ਘੰਟੇ
ਹੋ ਗਏ, ਹੁਣ ਤਕ ਤਾਂ ਪਹੁੰਚਣਾ
— ਹੋ ਗੇ”

ਪਾਸੇ ਬੜੇ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰ ਕੋਲ ਲੈ
ਗਏ ਸਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਦੀ-ਹਕਮ ਲਾਗੂ
ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕੋਸਰੀ ਪਗਤੀ ਬੰਨ੍ਹੀ
ਸਾਂਥੀਕਲ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਜਾ
ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ
ਹੋ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਬਸਤੇ ਵਿੱਚੋਂ
ਨਿਕਲਿਆ ਗਿਆਰਵੀਂ ਸ਼੍ਵੇਣੀ ਦਾ
ਸਕਲੀ ਪਛਾਣ ਪੱਤਰ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾ
ਸਕੀਵਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੋਂ ਚੰਗੇ ਗੀ
ਵਿੱਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ
ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਗੇ ਹੋਏ ਹੋ

ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਥ ਦੇ ਭਲੇ ਖਾਂ
ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਲਣ ਲਈ ਜੋਰ ਦਿੱਤੇ
ਸੀ, ਉਹ ‘ਕੋਈ ਨਾ, ਸਲਾਹ ਕਰਾਂਦਾ
ਦਾ ਬਹੁਨਾ ਲਾ’ ਕੇ ਤੇਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ
ਦੇ ਕੇ ਪੁੱਠੇ ਰਸਤਿਉਂ ਘਰ ਆ ਗਿਆ
ਸੀ। “ਹੇ ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ! ਸੁੱਖ ਰੱਗ
ਤੁੰ ਹੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਐ, ਹਣ ਉਸ ਦਾ ਵਾਂਗ
ਵੰਡਿਆ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵੀ,” ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵਿੱਚ
ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਕਰਨ ਲਈ
ਕਿਵੇਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗਰਬਾਣੀ ਦੀ
ਵੇਖੀ ਵੇਂਹੇ ਵੇਂਹੇ ਵੇਂਹੇ ਵੇਂਹੇ

“ਵਾਹਿਗੁਰੂ ‘ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ,” ਪਰ ਬੋਲ ਉਹਦੇ ਵੀ ਭਰਵਾਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਮੌਬਾਈਲ ਫੇਨ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜੋ ਸਿੱਧਾ ਰਿਸ਼ਮ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦੇ। ਅਸੀਂ ਬੈਠੇ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਬਲਦੇਵ ਉਸ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਘਰੀਆਂ ਵੀ ਜਾ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਗੁਰਦਾਅਰੇ ਹੋ ਆਈ। ਅਸੀਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਭੈਣ-ਜੀਜੇ ਨੇ ਏਧੋਂ ਉਪਰੋਂ ਇਸ ਸੜਕ ਤੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਐਕਸੀਡੈਟ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪਤਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਕੋਈ ਉਘ-ਸੁੱਘ ਨਹੀਂ।

ਮੈਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਹ ਕੁਲੱਛਣੀ ਘੜੀ ਯਾਦ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸੀਆਰਪੀਐਫ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਢੀ ਚੁਤ ਚੁਤ॥ ਜੀਥੇ ਨੇਂ ਸੜਕ ਦੇ ਚੜ੍ਹ ਕਿਸ ਜਮਾਤਾਂ ਨਾਲ ਚਡਾਗੜ੍ਹ ਚਕਿਅਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਿਲ-ਚੀਰਵੰਹੀਂ ਘਟਨਾ ਦੀ ਬਖਰ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂਘਡਤੇ ਅਪਣੇ ਰਾਜਪੁਰੇ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਜਿੰਦਰਾ ਲਾਕੇ ਮੁਹਾਲੀ ਆ ਟਿਕੇ ਸਾਂ ਤੇ ਮੁੜੇ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਖੰਭਾਂ ਹੇਠ ਲੁਕੇ ਲਿਆ ਸੀ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਤਕ ਮੇਰੀ ਬਦਲੀ ਮੁਹਾਲੀ ਨੇੜਲੀ ਡਿਸਪੈਸਰੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਈ, ਮੈਂ ਰੋਜ਼ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਬੱਸਾਂ ਬਦਲ ਕੇ ਰਾਜਪੁਰੇ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਪੁੰਚਦੀ ਸਾਂ, ਬਲਦੇਵ ਦੀ ਡਿਸਪੈਸਰੀ ਵਾਲਾ ਪੰਧ ਵੀ ਲੰਮੇਗਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਫਿਰ ਉਹ ਵਾਕਾ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਬਲਲ ਪਾਉਣ ਲੱਗਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਤ ਤੰਦੂਰ ‘ਤੇ ਰੋਟੀਆਂ ਸ਼ਾਅਮਿਨ ਕੇਸ ਬੈਣੀ ਸਾਂ ਤੇ ਗਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾ ਕ ਮ ਅਪਣੇ ਭੁਬਦ ਦਿਲ ਨੂੰ ਮਾਣਾ ਦੇ ਰਹੀ ਸਾਂ। ਉਸ ਦੇ ਦੋਸਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹਮਦਰਦ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਪਣੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪੋ-ਆਪ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ। ਨੇੜੇ-ਤੇ ਜੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਫੋਨ ਕੀਤੇ। ਮੈਂ ਰੱਖ ਜਾਂਦੀ ਕਦੇ ਬਾਹਰ। ਸੱਚ ਸ਼ਕਤੀ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਪੁਲੀਸ ਤਕ ਪੜ੍ਹੇ ਕਰਨੀ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਮੁਸੀਬਤ ਨੂੰ ਸੋਚ ਦੇਣ ਵਰਗੀ ਗਲਤੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਵਾਲੀ ਕੁ ਵਜੇ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਟੱਲੀ ਵਾਂਗ ਟਲਾ ਕੇ “ਲੈ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸੇ ਤੋਂ ਸੁਣੋ ਹੱਥੀਤੀ”।

ਮੈਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸੁਨਾਮੀ ਦੀ ਛੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੰਢੇ ਆ ਲੱਗੀ। ਬਲਚਲ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੱਤੇ ਨੰਦ ਤੱਤਾਂ

ਕੁਦ ਬਾਨਹਾ ਸਾ, ਇਹ ਸੂਡੀ
ਵੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਬੰਦ-
ਪੱਤੇ ਹੋਏ” “ਤੱਤੇ ਮੌਰ-

ਉਤਰ ਆ। ਅਗ ਰਿਸਮ ਦ ਮਾਣਮੁੱਲੇ ਬੋਲ ਸਨ, “ਮੰਮੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੜੇ ਮਜ਼ੇ ਨਾਲ ਸਕੂਟਰ ‘ਤੇ ਫਰਾਏ ਮਾਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੌਰਿੰਡੇ ਤੋਂ ਥੜ੍ਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿਆਬ ਦੀ ਹਾਜਤ ਹੋਈ। ਕਾਈਨੈਟਿਕ ਸਤਕ ਕਿਨਾਂਹੇ ਖੜਾ ਕੇ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਕੋਈ ਨਾ ਤੁਕਿਆ। ਦੋ ਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਰੁਕੇ ਵੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।” “ਫਿਰ ਤਾਂ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਗਈ ਬੇਟਾ,” ਸਲੋਵੇ ਗੁਲਸ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਸਾਮਿਲ ਹੋ ਉੱਤੇ ਗੁਆਚ ਰਹੇ ਸਨ। “ਅੱਗੇ ਕੀ, ਬਸ ਉਸੇ ਥਾਂ ਪੁੱਚ ਰਗੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਬੰਦਾ ਉਕਾ ਹੀ ਬੋਹੇਸ ਸੀ, ਖੁਨ ਨਾਲ ਲਘਪਥ, ਪਿਆਹੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਚ ਪਾ ਲਿਆ ਤੇ ਕਰਿੰਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਤੁਂ ਤਾਂ ਪਾਂਧੇ ਰਾਹ

“ਹਣ ਹਿੜ-ਹਿੜ ਕਰੀ
ਜਾਂਦਾ ਮੈਂ। ਜੇ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋ
ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਰਗਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ
ਤੁੰਤੇ ਨਾਲੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ” ਮਾਸੀ ਦਾ
ਪਿਆਰ ਚਿੰਤਾ ਵਿੱਚ ਢੱਕਡੋਲੇ ਖਾ
ਵਿੱਚੋਂ ਪੇਂਦੇ ਹਨ।

“ਅੱਛਾ” ਫਿਰ ?” ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਕੰਨ ਨੇੜੇ ਕਰਕੇ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਦੇਖ ਮੈਂ ਫੌਨ ਨੂੰ ਸਪੀਕਰ ‘ਤੇ ਲਾ ਲਿਆ। “ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਹ ਨੀਮ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਸੜਕ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕੇ ਕਾਰਾਂ-ਟਰੱਕ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਬੈਠ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੀਪ ‘ਤੇ ਮਰਦਾ ਕੀਨਾ ਕਰਦਾ, ਬੈਣਣਾ ਪਿਆ।”

“ਉਛ ਇਹ ਪੁਲੀਸ ਵੀ ਨਾ” ਮੈਨੂੰ ਬੁਖਲਾਹਟ ਵਿੱਚ ਲਫ਼ਜ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਕੰਬ ਰਹੀ ਸੀ। “ਮੰਮੀ! ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸੁਣ ਲਉ ਬਈ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਐ, ਪੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਹੋਵੋ।” “ਚੱਲ ਤੂੰ ਅੰਗੇਂਸ” ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ” ਸ਼ਬਦ ਬਲਦੇਵ

ਸੋਚਿਆ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਐ, ਨਾਲੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਮੁਹ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਪਈਂਨਹੀਂ, ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਪਰਚੀ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਢੜਾ ਦਿੱਤੀ। ਚਲੋ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਹੈਂਗੇ ਸੀ, ਮੰਮੀ! ਸਵੇਰੇ ਜਿਹੜੇ ਤੁਸੀਂ ਦਿੱਤੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਦਵਾਈਆਂ ਲਿਆ ਦਿੱਤੀਆਂ।”

“ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਛੱਡ ਥੇਟਾ! ਇਹ ਦੱਸ ਫਿਰ ਬਣਿਆ ਕੀ ?” ਮੈਂ ਛੇਤੀ

ਰਿਹਾ ਸਾ। “ਕਈ ਨਾ ਪਗਰਿੰਦਰ! ਇਹਦੇ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਮਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤ ਬਚ ਵੀ ਤਾਂ ਗਿਆ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਥੇਟਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ !” “ਵੈਲ ਭਨ ਜਵਾਨ! ਕੀਪ ਇਟ ਅੱਪ” ਬਲਦੇਵ ਨੇ ਫੌਜੀਆਂ ਵਰਗੇ ਬੁਲੰਦ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਤੇ ਸਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ‘ਫਿਕਰ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਫ਼ਕਰ’ ਨੇ ਲੈ ਲਈ।

■ **ਡਾ. ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੱਧੂ**

ਮਾਵਾਂ ਤੇ ਯੀਭਾਂ...

- ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ‘ਸੰਘ’

ਜਗ ਭਾਵੇਂ ਧੀਆਂ
 ਅਤੇ ਧੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ
 ਅੰਤਰ ਕਰੇ ਧਰ
 ਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਤਾਂ
 ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਹੀ
 ਅਸੀਸਾਂ ਹੀ
 ਨਿਕਲਦੀਆਂ
 ਹਨ। ਜਿੰਨਾ ਇਕ
 ਮਾਂ ਆਧਣੀ ਧੀ ਨੂੰ
 ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਉਨਾਂ
 ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ
 ਸਮਝ ਸਕਦਾ।
 ਇਹ ਮਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ
 ਹੈ ਜੋ ਧੁੱਤਾਂ
 ਬਰਾਬਰ ਧੀਆਂ ਨੂੰ
 ਵੀ ਲਾਡ
 ਲਡਾਉਂਦੀ ਹੈ...

ਪ ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਰਜੀ ਹੋਈ
ਸਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਹਰ ਚੀਜ਼
ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਜੇ ਭੁਲ ਨਹੀਂ
ਬਲਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਮਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ
ਮਮਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ। ਉਹ ਕੱਝੁ ਵੀ
ਉਹੀ ਸੀ, ਅਜ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ ਤੇ ਚੁਗਾਂ-
ਚੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤਕ ਉਵੇਂ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਮਾਂ ਤਾਂ
ਹੀਂਦੀ ਹੀ ਮੇਹ-ਮਮਤਾ ਦੀ ਮੁਰਤ ਹੈ। ਇਕ
ਨਵੇਂ ਸੀਵਨ ਨੂੰ ਪਤੀ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ
ਬਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਅੰਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਬਖ਼ਤਿਆ
ਹੈ। ਅੰਰਤ ਹੀ ਹੈ ਜੇ ਇਕ ਮਾਂ ਬਣ ਖੁਦਾ
ਤੱਤੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ, ਝੱਖੜ ਜਨ ਕੇ ਵੀ
ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਠੰਡੀਆਂ
ਛਾਵਾਂ ਚਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦੇ
ਦੀ ਇਕ ਮੁਸਕਾਨ ਮਾਂ ਦਾ ਸਦੀਆਂ ਦਾ
ਬਕੋਵਾਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਖੁਦ ਗਿੱਲੀ
ਥਾਵੇਂ ਪੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੁੱਕੀ ਥਾ
ਪਾਉਣਾ, ਖੁਦ ਭੁਖੇ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ
ਦਾ ਛਿੱਡ ਭਰਨ ਵਰਗੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ
ਮਾਂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ
ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ
ਲਈਏ ਪਰ ਮਾਂ ਦਾ ਦੇਣ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇ
ਸਕਦੇ। ਮਮਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਾਡੇ ਲੋਕ
ਨੀਂਗ ਦਿੱਤੇ ਜੀ ਚਾਪੀਂ ਪਾਰਨਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸੌ-ਸੌ ਰੁੱਖ ਪਈ ਲਾਵਾਂ,
ਰੁੱਖ ਤਾਂ ਹਰੇ-ਭਰੇ।
ਮਾਵਾਂ ਠੰਡੀਆਂ ਛਾਵਾਂ
ਛਾਵਾਂ ਕੈਣ ਕਰੇ।

ਇਕ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੋਚਿਆਂ ਲਈ ਮੇਰਾ
ਮਮਤਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਝਰਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ
ਚੌਂ ਸਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੀ ਵਗਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਦੀ
ਆਪਣੇ ਬੋਚਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਅਟੱਟ ਹੁੰਦੀ
ਹੈ। ਜੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮਾਂ ਤੇ ਧੀ ਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ
ਸਾਂਝ ਹੋਰ ਵੀ ਗੁੜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੀ ਲਈ
ਮਾਂ ਸਹੇਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਰਗ-
ਦਰਸ਼ਕ ਵੀ। ਧੀ ਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਚਦਰ ਨੂੰ
ਉਸ ਦੀ ਭੁਸੀ ਨੂੰ ਇਕ ਮਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ
ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਧੀ ਤੁ
ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਮਾਂ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਜਗ

A close-up photograph of three generations of women smiling together. On the left is an older woman with dark hair, wearing a light pink top. In the center is a middle-aged woman with long brown hair, also in a light pink top. On the right is a young girl with blonde hair, wearing a pink top. They are all smiling warmly at the camera.

ਭਾਵੇਂ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਕਰੇ ਪਦ
ਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਹੀ ਆਸੀਨ
ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿੰਨਾਂ ਇਕ ਕੋਈ
ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ
ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਮਾਂ ਹੀ
ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਬਾਬਾਗਰ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ
ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੇ ਯੋਗ
ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਂ-ਧੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ
ਜ਼ਿਕਰ ਲੋਕ ਗਰੀਬ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਮਾਵਾਂ ਤੇ ਪੀਆਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਨੀ ਮਾਣੇ
ਕੋਈ ਟੁੱਟਦੀ ਦੇ ਕਰਿਅਨਾਲ।
ਨੀ ਕਲਕਾਂ ਨਿਸਰੀਆਂ
ਪੀਆਂ ਕਿਉਂ ਵਿਸਰੀਆਂ ਨੀ ਮਾਣੇ...
ਇਹ ਇਕ ਅੱਗੁਟ ਸਰਈ ਹੈ ਜਿਥੋਂ
ਚਾਵਾਂ-ਲਾਡਾਂ ਨਾਲ ਪਲੀ ਪੀ ਨੇ ਇਕ ਨਾਲ
ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਂ ਕੋਲੋ ਵਿੱਛੜਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਾਂ ਦਾ, ਤੇ
ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਸਿਰਾਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਾਂ ਦਾ, ਤੇ
ਆਪਣੇ ਸਿਰਾਜ ਦਾ ਟੋਟਾ ਆਪਣੇ ਹੋਰ
ਬੇਗਾਠਿਆਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।
ਜਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਧੀ ਨੂੰ ਮਾਂ ਕੋਲੋ ਮਿਲਦਾ
ਹੈ ਉਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੋਲੋ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ

ਪੀ ਵੀ ਰੋਂਦੀ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀ ਆਪਣੀ ਮ
ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ ਪਾਊਂਦੀ ਹੈ :
ਅੱਜ ਦੀ ਦਿਹਾੜੀ ਰੱਖ ਡੋਲੀ ਨੀ ਮਾਂ

ਰਗਾਂ ਬਾਪ ਦੀ ਭਣ ਕੇ ਗੋਲੀ ਨੀ ਮਾਂ...
 ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪੀ ਸਹੁਰੇ ਪ੍ਰ
 ਬੈਠੀ ਪਲ-ਪਲ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕ
 ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪ
 ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਕਰ ਸਕੇ ਪਰ ਸ
 ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਧੀ ਦੇ ਘਰ ਪੇਕਿਆਂ ਦਾ ਵਾਂਗ
 ਵਾਰ ਆਉਣ-ਜਾਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿ
 ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਮਾਂ ਕਾਢੀ ਚੁ
 ਤਕ ਧੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਧੀ ਅ
 ਮੁਹਰੇ ਗੀ ਬੋਲ ਉਠੀਂਦੀ ਹੈ :

ਕਾਹਨੂੰ ਤੋਂ ਭੇਜਿਆ ਸਹੁਰੇ ਨੀ ਮਾਂ
ਕਾਹਨੂੰ ਤੋਂ ਭੇਜਿਆ ਦੁਰ ਨੀ ਮਾਂ।
ਇਸੇ ਤੁਹਾਂ ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
ਪੀ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ
ਮਨੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ
ਵਿਚ ਪੇਕੇ ਰੁਏ ਗੀ ਮਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹਨ। ਇਸੇ
ਗੱਲ ਦਾ ਜਿਕਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਵਿੱਚ
ਬਾਘੂਥੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵੇਂ ਸਦਨ ਧਾਰੂ ਸੁ ਹਾਂ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਥਮ ਤੋਂ
ਕੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਢੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ
ਦੂਰੀ ਮਾਂ-ਪੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚਲੀ ਸਾਝੇ ਤੋਂ ਉਦੂ
ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਕਰੇ ਭਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ
ਮਾਂ-ਪੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚਲੀ ਸਾਝੇ ਅਫੁੱਟ ਹੈ
ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਅਫੁੱਟ ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ●

● ਸਤਨਾਮ ਚੈਹਾਟ

↗ ਅਕਸਰ ਖੰਡ ਦੇ ਡੱਬੇ 'ਚ ਕੀਝੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਹਨ। ਮੁਸਕ-ਕਪੂਰ ਦੀ ਪੜ੍ਹੀ ਥੰਨੂੰ ਕੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿਓ, ਕੀਝੀਆਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੀਆਂ।

↗ ਸਿਕਸਰ ਜਾਂ ਰਸੋਈ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਮੌਤਰ ਵਿਚ ਕੈਕਰੇ ਨਾ ਵੱਡ ਸਕਣ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਕੇ ਇਕ-ਦੋ ਨੈਪਵੈਲੀਨ (ਫਿਲਾਇਟ) ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿਓ।

↗ ਜੇ ਰਸੋਈ ਦੀ ਸਿੱਖ ਵਾਲੀ ਨਾਲੀ ਵਿਚ ਦੋ-ਤਿਨ ਫਿਲਾਇਲ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਪਾ ਦੇਣੀਏ ਤਾਂ ਨਾਲੀ ਰਹੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕੈਕਰੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਕੀੜੇ-ਮੁੜੇ ਰਸੋਈ 'ਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ।

↗ ਕੈਕਰੇਚਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਬਹਿਰਕ ਐਮਿਡ ਪਾਊਡਰ ਅਤੇ ਕਟਕ ਦਾ ਆਟਾ ਬਾਹਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਗੁੰਨ੍ਹ ਕੇ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਲਵਾਂ। ਜਿਥੋਂ ਸਿਆਦਾ ਕੈਕਰੇ ਹੋਣ, ਉੱਥੇ ਰੱਖ ਦਿਓ, ਕੈਕਰੇ ਆਪੇ ਗਾਇਥਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

↗ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਐਮਿਡ ਪਾਊਡਰ ਜਾਂ ਸਵਾਹ ਨੂੰ ਹਲਦੀ ਵਿਚ ਸਿਲਾ ਕੇ ਕੀਝੀਆਂ ਦੀ ਖੁੱਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀਝੀਆਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੀਆਂ।

↗ ਕਾਲੀਆਂ ਕੀਝੀਆਂ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ, ਇਸ ਲਈ ਰਸੋਈ ਦੀ ਬਿਲ੍ਡੀ ਵਿਚ ਰੀਪਕ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਰੱਖ ਦਿਓ। ਸਹਿਰ ਵਿਚ ਦੋ-ਚਾਰ ਲੋਗ ਪਾ ਦਿਓ, ਕੀਝੀਆਂ ਨਹੀਂ ਰੁਨ੍ਹਨੀਆਂ।

↗ ਸੱਕਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਗਿੱਲਾ ਕੱਪੜਾ ਕੀਝੀਆਂ ਦੀ ਖੁੱਡ ਦੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਦਿਓ, ਕੀਝੀਆਂ ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਚਿੱਗੜ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣਗੀਆਂ।

↗ ਪਿੱਠੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਜਿਸ ਬਰਤਨ ਵਿਚ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਣ, ਉਸ ਬਰਤਨ ਦੇ ਕਿਨਹਿਆਂ 'ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸੜ੍ਹੇ ਦਾ ਤੇਲ ਲਗਾ ਦਿਓ, ਕੀਝੀਆਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੀਆਂ।

↗ ਅਲਾਮਾਰੀ ਵਿਚ ਤੇਜਪੱਤਰ ਦਾ ਗੁੱਛਾ ਲਟਕਾਓ, ਮੱਖੀ-ਮੱਛਰ ਅਤੇ ਕੀਝੀਆਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੀਆਂ।

↗ ਮੱਛਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੇ ਪਿਆਜ਼ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲਟਕਾ ਦਿਓ।

↗ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੱਛਰ ਮਚਨ ਵਾਲੀਆਂ ਟਿੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਟੀਨ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਲਵਾਂ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਘਰ ਵਿਚ ਬਿਨਾਲੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਇਕਠਿਆਂ ਬਾਲ ਕੇ ਬੁਝਾ ਦਿਓ। ਥੰਡੀ ਦੀ ਵਿਚ ਹੀ ਘਰ 'ਚ ਸਾਰੇ ਮੱਛਰ ਭੱਜ ਜਾਣਗੇ।

↗ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਸਪੱਜ ਭਿੱਤੀ ਕੇ ਉਸ ਟਿੱਚੇ-ਲਈ ਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ 2-3 ਥੂੰਦਾ ਚਮੜੇ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲਟਕਾ ਦਿਓ। ਮੱਖੀ-ਮੱਛਰ ਦੂਰ ਰਹਿਣਗੇ।

↗ ਮੱਛਰ ਨੂੰ ਭਜਾਉਣ ਦਾ ਆਸਾਨ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਪਲੰਘ, ਕੁਰਸੀ ਆਇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪਿਆਜ਼ ਜਾ ਰਿਹਦੀ ਹੈ।

↗ ਇਕ ਚਮਚਾ ਕੌਂਢੀ ਪਾਊਡਰ ਨੂੰ ਤਵੇ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਪੁਣੀ ਵਿਚ, ਰਸੋਈ ਵਿਚੋਂ ਮੱਖੀ-ਮੱਛਰ ਭੱਜ ਜਾਣਗੇ।

↗ ਜੇ ਘਰ 'ਚ ਮੱਛਰ ਭਜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਈਟ ਲੈਪ ਜਗ ਕੇ ਉਸ ਮੱਛਰ ਭਜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਟਿੱਕੀ ਰੱਖ ਦਿਓ, ਉਸ ਮਸ਼ਹੂਰ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰੋਗੀ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਮੱਛਰ ਭੱਜ ਜਾਣਗੇ।

↗ ਮੰਜ਼ੇ 'ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਤੂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਵਿਛਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਬਖ਼ਤ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

↗ ਘਰ ਵਿਚ ਚੂੜੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਰੈਕ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਅਲਾਮਾਰੀ ਵਿਚ ਫਿਲਾਇਲ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਰੱਖੋ, ਚੂਰੇ ਭੱਜ ਜਾਣਗੇ।

↗ ਫਟਕੜੀ ਦਾ ਚੁਰੂ ਚੁਰਿਆਂ ਦੀ ਖੁੱਡ ਅਤੇ ਪ੍ਰੂਮ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿਓ, ਚੂਰੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੀਆਂ।

↗ ਚੂਰੇ ਫੜਨ ਲਈ ਚੁਹੇਦਾਲੀ ਵਿਚ ਰੋਲਗਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਸੀਕਰ ਰੋਟੀ 'ਤੇ ਜੈਮ ਲਾਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੂਰੇ ਭੁਸ਼ਾਥੁ ਕਾਰਨ ਉਸ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਫਸਲਗੇ।

↗ ਕਿਰਲੀਆਂ ਭਜਾਉਣ ਲਈ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮੌਰ ਘਤ ਰੱਖੋ।

↗ ਗੱਦਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਡ ਕੇ ਪਰੋਸ਼ਾਨ ਕਰ ਵਾਲੇ ਛੇਟੇ-ਛੇਟੇ ਕੀਝੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਗੱਦਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠ ਜੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਕਾਲੀ ਮਿਰਚ ਪਾਊਡਰ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਥੈਂਡ ਉਪਰ ਕੰਧ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ।

↗ ਜੇ ਚਿੱਗੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਥੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਸਿਰਗਣੇ 'ਤੇ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਪੱਤੀਆਂ ਪਿਲਾਵਨ ਨਾਲ ਥੀਆਂ ਭੱਜ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜੇ ਥੀਆਂ ਇਕ ਵਾਰ ਨਾ ਭੱਜਣ ਦਿਓ, ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਦੋ-ਤਿਨ ਵਾਰ ਦੋਹਰਾਓ।

ਗੋ ਟ ਦੀ ਘੰਠੀ ਵੱਜਦੀ ਹੈ। ਥਾਰਚ
ਵੇਖਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਐਰਤ ਗੋਟ
'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਪਛਾਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ
ਹੈ। ਇਹ ਸਫ਼ਾਈ ਸੇਵਿਕਾ ਤਾਂ ਲੰਗ ਨਹੀਂ
ਰਹੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ
ਇਹ ਹੈ ਕੌਣ, ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਲੰਗ ਰਹੀ
ਹੈ। ਦਿਮਾਗਾ 'ਤੇ ਜੋਰ ਦੇ ਕੇ ਸੇਰੀ ਹੈ
ਤਾਂ ਕੁਝ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ
ਅਪ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹ ਪਈ, 'ਤੇਣ ਜਿ ਬੁਹਾ ਥੱਥੂ
ਮੈਂ...ਮੈਂ ਜੀਤੀ?'

'ਜੀਤੀ...?' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ
ਕਿਥੋਂ ਆ ਰਹੀ ਦੇ? ਭੈਣ ਜੀ...ਇਸ ਤੋਂ
ਅੱਗੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹਿਆ ਨਿਰੀ ਜਾ
ਸੀ। ਕੁਮਾਰੀ ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ
ਚੋਂ ਵਗ ਤੁਰੇ। ਜੀਤੀ ਨੂੰ ਥੈਣਣ ਲਈ
ਕਹਿ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਉਸ ਨੂੰ
ਫੜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਕੀ ਹੋਇਆ?'
'ਬਸ...ਭੈਣ ਜੀ...' ਮੌਜੀ ਤਾਂ ਕਿਸਮਤ ਹੀ
ਮਾੜੀ ਹੈ' ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗੇ। ਮੈਂ
ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਇਆਂ ਪੁੱਛਿਆ,

'ਦੱਸ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕੀ ਹੋਇਆ?

'ਤੈਨ ਜੀ ਸਾਰੇ ਸਿਹਾਰੇ ਸਿੱਖਾਨ ਤੇ

‘ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਵਿਚਾਰ ਲਿਵੇਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੈ? ਆਦਿ ਹੋ ਰਾਗੀ ਹੈ? ਮੈਰੇ ਦਿਓਂ ਦਿਓਂ ਦਾ ਕੀ ਹੱਕ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ, ਉਹ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭੁਟਿਆ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਫਿਰ ਛੁਸਕਣ ਲੱਗ੍ਹੀ। ਜੀਤੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਕਿਰਾਏ? ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਗਈ ਸੀ। ਸੇਣੀ-ਸਨੁਥੀ, ਹੱਥ ਲਾਲਿਆਂ ਮੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਪਰ...! ਰੱਖ ਨੇ ਕਿਸਾਤ ਰੰਗੀ ਨਾ ਲਿਖੀ। ਜੀਤੀ ਜਦੋਂ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪੈਰ ਭਾਰੀ ਸੀ, ਇਕ ਭੜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਪ੍ਰੈਕਿਆ ਕਿ ਜੀਤੀ ਢੁੱਧੀ ਪੀ ਹੋ ਗਈ, ਇਸ ਲਈ...? ਨਹੀਂ ਭੈਣ ਜੀ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਨਹੀਂ ਸੇਰੀ ਭੈਣ ਦੀ ਬੇਟੀ ਹੈ। ਮੈਰੇ ਤਾਂ ਲੜਕਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੈਰਨ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰੈਕਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਭੈਣ? ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਹੀ ਮੈਰੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵਿਅਕਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਾ ਲੱਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਸਤ ਸੀ ਬੜੀ, ਇਸ ਲਈ ਤਲਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੇ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਭੈਣ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਮੈਰੇ ਪਿਛ ਨੇ।

ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ...

→ ਅਕਸਰ ਖੰਡ ਦੇ ਡੱਬੇ 'ਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੁਸ਼ਕ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਚੀਨੀ ਵਾਲੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿਓ, ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੀਆਂ।

→ ਮਿਕਸਰ ਜਾਂ ਰਸੋਈ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਯੋਗ ਮੌਜੂਦ ਵਿਚ ਕੈਕਰੋਨ ਨਾ ਵੱਡ ਸਮਾਂ ਲਈ ਉਦ੍ਘਾਤ ਦੇ ਪੇਚ ਬੇਥੂ ਕੇ ਇਕ-ਦੋ (ਫਿਲਾਈ) ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦੇ।

→ ਜੇ ਰਸੋਈ ਦੀ ਮਿਕਸ ਵਾਲੀ ਨਾਲੀ ਵਿਚ ਫਿਲਾਈ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਪਾ ਦੇ ਨਾਲੀ ਰਹੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕੈਕਰੋਨ ਕੀਤੇ-ਮਕੜੇ ਰਸੋਈ 'ਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ।

→ ਕੈਕਰੋਨ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਊਣ ਲਈ ਐਸਿਡ ਪਾਊਡਰ ਅਤੇ ਕਲਕ ਵਿਚ ਬਾਥਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਰੁੰਨ੍ਹ ਕੇ ਛੋਟੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਲਵਚ। ਸਿੱਖੇ ਕੈਕਰੋਨ ਹੋਣ, ਉਥੇ ਰੱਖ ਦਿਓ, ਕੈਕ ਗਾਇਥੁੰਹ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

→ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਿਹਾ ਥੋੜਿਕਾ ਐਸਿਡ ਪਾਊਡਰ ਕੇ ਪਾਸੀਨੀ ਵਿਚ ਪਿਲਾ ਕੇ ਤੀਜੀਆਂ

ਉਲੇਕਾ ਜਾਂ ਕੁਝ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਰ ਪਾ ਵਿੱਤਾ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਆਉਣਗੀਆਂ।

- ↗ ਕਾਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਣਾ ਇਸ ਲਈ ਰਸੋਈ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਵਿਚ ਟੁਕੁ ਰੱਖ ਦਿਓ। ਸਹਿਰ ਵਿਚ ਦੇਂਦੇ ਪਾ ਦਿਓ, ਕੀਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਚੁਨੌਰਾਹੀਆਂ।
- ↗ ਸੱਕਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਗਿੱਲਾ ਕੱਪੜਾ ਦੀ ਭੁੱਡ ਦੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਦਿਓ, ਕੀਤੀਆਂ ਹੀ ਰਿੰਗੜ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣਗੀਆਂ।
- ↗ ਪਿੱਠੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਜਿਸ ਬਹੁਤ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣ, ਉਸ ਬਹੁਤ ਦੇ ਕਿਨਹਿੰਨਾਂ ਜਿਹਾ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਤੇਲ ਲਗਾ ਦਿਓ, ਕੀਤੀਆਂ ਆਉਣਗੀਆਂ।
- ↗ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿਚ ਤੇਜਪੱਤਰ ਦਾ ਗੁੱਛਾ ਮੱਹੀ-ਮੱਛਰ ਅਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੀਆਂ।
- ↗ ਮੱਛਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਬੁੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲਟਾਰ ਦਿਓ।
- ↗ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਟਿੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਟੀਰੀ ਵਿਚ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਲਓ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਿਜਲੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਿਨ

ਉਹ ਆਧ ਹੀ ਦੱਸਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਮੇਰੇ ਅਰ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਯਰ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਾ ਲੱਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੁਸਤ ਸੀ ਬੋੜੀ, ਇਸ ਲਈ ਤਲਾਕ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਭੈਣ ਦੇ ਅਰ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਮੇਰੇ ਧਿਓ ਨੇ...

A woman with dark hair, wearing a bright yellow long-sleeved top, is shown from the chest up. She has her eyes closed and a distressed expression, with her mouth slightly open as if crying. Her hands are raised in front of her face, palms facing each other. A pair of adult hands, also in yellow, are visible from above, gripping her wrists. The background is solid black.

ਹੈਂ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਪ੍ਰੀਛਿਆ, ‘ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਪੀ ਦਾ ਤਲਾਬ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਥੋਟੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਹਿਲੀ ਪੀ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਵਿਅਹੁੰ?

ਜੀਤੀ ਕਾਂਠੀਂ ‘ਭੈਣ ਜੀ ਕੀ ਕਰਦੀ, ਮੇਰਾ ਪਿਛ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਦਾਰੂ ਪੌਂਡਾ। ਛੋਜ ਵਿੱਚ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਥੋੜੀ ਬਹੁਤੀ ਜੋ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਹ ਦਾਰੂ ’ਚ ਉੱਡਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਬਿਮਾਰ ਮਾਂ ਸੂਗਰ ਦੀ ਮਰੀਜ਼, ਰੱਤ ਕੇ ਦਾਤੂ ਨਾਲ ਪਿਛ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ, ਗਾਲੂ ਕੱਢਦਾ। ਘਰ ’ਚ ਭੰਗ ਭੁੱਖੀ, ਮੈਂ ਦਿਸ ਨਰਕ ’ਚ ਨਿਕਲਣਾ ਚਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਦਿਸ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਂਹ-ਨੁਕਰ ਤੋਂ ਸਿੰਦੇ ਨਾਲ ਵਿਅਹੁੰ

ਕਰਾ ਲਿਆ ਪਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਥੰਡੇ ਦੇ ਭਾਗ ਨਾਲ ਹੀ ਰਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਚਾਹੇ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਰਲਾ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹੋ-ਜਿਹਾ ਹੀ ਵਪਾਰਿਆ। ਜਿਸ ਸ਼ਰਧੀ ਪਿਛ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਨੇ ਤਲਾਬਦੁਆ ਜੀਜੇ ਨਾਲ ਵਿਅਹੁੰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਰਧੀ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਕੰਮ, ਨਾ ਕਾਰ, ਸਿਰਫ ਵਿਖਾਵਾ।’ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਕੋਠੀ ਕਿਰਾਏ ’ਤੇ ਲੈਣੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੀਤੀ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਆਇਆ ਸੀ ਪੁੱਛਣ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਡੀਐਸਪੀ ਹਾਂ। ਆਸੀਂ ਸੋਹਿਆਂ ਲਈ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪਹਿਵਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਰਾਏ ’ਤੇ ਕੋਈ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਜੀਤੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਵਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਿੰਦਾ ਨਿੱਤ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਆਉਂਦਾ, ਸਹੁਰਾ ਵੀ ਪੀਦਾ। ਅਸੀਂ ਪਰੋਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਸਾਡਾ ਪੀਆਂ ਵਾਂਗ ਤੇ ਇਹ ਰਿਥੋ ਸ਼ਰਾਬੀ ਟੱਥਰ ਕਿਰ ’ਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਮਕਾਨ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਕਿਹਾ। ਜੀਤੀ ਆਪਣੀ ਪੀ ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਥੋੜੀ ਦਾ ਵਾਸਤਾਦ ਦੇ ਕੇ ਕਰਿੰਦੀ, ‘ਭੈਣ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਹੋਰ ਹਰਿਣ ਦਿਓ। ਅਗੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਨਾ ’ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਰੂਰ ਤਕ ਰਹਿੰਦ ਲਈ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੀਤੀ ਨੇ ਪੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹ ਕਿਰਾਇਆ ਥੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲੀ ਸੀ, ਪੈਸੇ ਕਰੀ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਮੰਗਾਉਂਦੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਘਰ ਚਲਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਓਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਰੋਅਬਾਥ ਪਾਉਂਦਾ ਉਸ ਤੋਂ ਉਹ ਵਿਚਰੀ ਪਿੱਛੋਂ ਪੇਕਿਆ। ਕੋਈ ਡਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਿਦੇ
ਕਰਦੀ ਉਹ ਕਦੇ ਲੜੀਂ, ਕਦੇ ਰੱਦੀਂ
ਫਿਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਸਿੰਦਰਾਂ
ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ।

‘ਜੀਤੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਈ?’
ਮੈਂ ਉਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਕਿਆ, ‘ਵੇਰ ਅੱਜ
ਹਾਲਤ ’ਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਥੇ?’ ਭੈਟਾ
ਮੈਂ ਵੱਡੀ ਭੁੜੀ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਈ ਸਾ,
ਇੱਥੇ ਦਿਓਰ ਤੇ ਸੌਨ-ਸਹੁਰੇ ਨਾਲ ਰ
ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਮਾਂ ਇਸ ਲਈ ਮੁੰਬ
ਦੱਸ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਲੈਣ ਆਈ ਸੀ
ਨੂੰ। ਜੇ ਇਹਦਾ ਕਿਵੇਂ ਚੰਗੇ ਥਾਂ ਕਿਸਾ
ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਰ
ਚੋਂ ਨਿਕਲੇ।

ਸਿੰਦਾ ਹੁਣ ਵੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਤੇ
ਕੋਈ ਕੰਮਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜੇ ਕਿਉਂ
ਕੰਮ ਲੱਗ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ
ਥਾਅਦ ਛੱਡ ਆਉਂਦਾ। ਭੈਣ ਜੀ, ਮੈਂ ਪਤਾ
ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਹੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਖਰਚਾ
ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਭੇਜਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਮੈਂ ਕੰਮ ਕਰ
ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਮਕਾਨ
ਹੈ। ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਦਿਓਰ ਕਾਰਿੰਗੈ ਕਿ ਵਿਅਹ
ਨਾਨਕੇ ਹੀ ਕਰਨਗੇ ਫੜੀ ਦਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ
ਕਿ ਕਿਉਂ ਵਿਅਹ ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ। ਬੱਸ ਭੈਣ
ਜੀ, ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਈ ਗੱਲ।
ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੈਂਦੀ ਧੱਕੇ ਮਾਰੇ
ਤੇ ਭੁਟਿਆ ਵੀ। ਇੰਨੀ ਦੇਰ 'ਚ ਪੁਲਿਸ
ਵਾਲੇ ਦਾ ਫੌਨ ਆਇਆ ਕਿ ਆਸੀਂ ਆ
ਰਹੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਉਹ ਰੱਖੀ ਗਈ।

ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ
ਪਰ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ
ਸੌਚੀ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਅੰਤਰ ਦਾ ਦਰਦ
ਕੌਂਕ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਚਪਨ
ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਪਰੀ ਸਮੇਂ ਤਕ ਧੱਕੇ ਹੀ ਧੱਕੇ।
ਫਿਰ ਵੀ ਜੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ
ਖਾਤਿਰ, ਅੰਖਰ ਮਾਂ ਹੈ! ਪਰ ਇਸ ਦਾ
ਦਰਦ ਕੌਂਕ ਪਛਾਣਗਾ? ●

